

Ένα ανέκδοτο σχέδιο διάσωσης των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΒΒΑΔΑΣ

ΤΟ ΑΧΡΟΝΟΛΟΓΗΤΟ χειρόγραφο που ακολουθεί βρέθηκε στα αρχεία του δικηγόρου και πολιτευτή της Θεσσαλονίκης Ιωάννη Σταθάκη, ο οποίος ήταν γνωστός συνεργάτης των Γερμανών, κατά τη διάρκεια της κατοχής, συνεπώς μπορούσε να το προωθήσει στις αρχές κατοχής και να το υποστηρίξει.

Το χειρόγραφο, ανυπόγραφο, είναι γραμμένο σε τρία φύλλα μπλοκ, σχήματος 16ου, με μπλε μελάνη. Οι αριθμοί των εκτοπιζόμενων Εβραίων έχουν προστεθεί εκ των υστέρων με κόκκινο μολύβι.

Το περιεχόμενο του χειρογράφου είναι σχέδιο με το οποίο προτείνεται «διακανονισμός του εβραϊκού ζητήματος». Το σχέδιο προσδιορίζει την τύχη των διαφορετικών τμημάτων του εβραϊκού πληθυσμού με κριτήριο τη συνοικία διαμονής του: έτσι, οι κάτοικοι των δυτικών συνοικιών προτείνεται να εκτοπιστούν στην Πολωνία, οι κάτοικοι των κεντρικών, στα ιταλοκρατούμενα νησιά και στην Πελοπόννησο, ενώ οι εργάτες θα χρησιμοποιούνταν για στρατιωτικές ανάγκες και οι οικογένειές τους θα παρέμεναν στη Θεσσαλονίκη. Το σχέδιο προβλέπει, επίσης, την εκκαθάριση και τη διαμοίραση των περιουσιών στο ελληνικό κράτος και στην ισραηλιτική κοινότητα και την παραχώρηση της ακίνητης περιουσίας των Εβραίων σε Έλληνες πρόσφυγες. Η κοινότητα θα αναλάμβανε την εκτέλεση του σχεδίου.

Η ιδέα της εκτόπισης των Εβραίων σε ένα απομακρυσμένο σημείο της χώρας είχε προταθεί, κατά την έναρξη των εκτοπίσεων το Μάρτιο του 1943, από τον Δικηγορικό Σύλλογο Θεσσαλονίκης σε αίτησή του προς τον πρωθυπουργό Κ. Λογοθετόπουλο¹. Ο τότε πρωθυπουργός δημοσιεύει ο ίδιος στην απολογία του δύο επιστολές του προς τον πρεσβευτή Άλτενμπουργκ, στην πρώτη εκ των οποίων, της 18ης Μαρτίου 1943, αναφέρεται στις «αγωνιώδεις εκκλήσεις των ενδιαφερομένων»², ενώ, στη δεύτερη, της 22ης Μαρτίου 1943, παρακαλεί να σταματήσει η εφαρμογή των φυλετικών μέτρων «εφ' όσον ταύτα, ως είναι βέβαιον, δεν λαμβάνονται απλώς δια την ασφάλειαν του στρατού κατοχής και προς το συμφέρον της διεξαγωγής του πολέμου» και διαβεβαιώνει ότι «η Ελληνική Κυβέρνησις είναι πρόθυμος να συμπράξη μετά των Αρχών κατοχής εις παν μέτρον τοιαύτης φύσεως, όπερ όμως θα έφερε τον χαρακτήρα προσωρινότητος και δεν θα είχε ως συνέπειαν ούτε την λιμοκτονίαν των Ελλήνων Ισραηλιτών ούτε την απομάκρυνσιν αυτών εκτός του εδάφους της Χώρας»³.

Λίγες μέρες αργότερα, την 24η Μαρτίου του ίδιου έτους, και αφού είχε φύγει η τέταρτη αποστολή για την Πολωνία, ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός απηύθυνε έκκληση προς τον πρεσβευτή Άλτενμπουργκ υπέρ της «αναστολής της διώξεως» των Ελλήνων Εβραίων, την οποία υπογράφουν 21 επίλεκτα μέλη της αθηναϊκής κοινωνίας, μεταξύ των οποίων οι πρόεδροι επιστημονικών σωμα-

τείων και εμπορικών συλλόγων και οι πρωτάνεις των ανώτατων σχολών⁴. Η μετακίνηση των Εβραίων από τα μεγάλα αστικά κέντρα, αντί για την εκτόπιση έξω από τη χώρα, είχε ήδη εφαρμοστεί στη Βουλγαρία. Η εφαρμογή του σχεδίου αυτού, ενδεχομένως, θα είχε διαφυλάξει τις ζωές των Εβραίων, όπως συνέβη με τους 50.000 Εβραίους της Βουλγαρίας, οι οποίοι διασώθησαν ύστερα από έντονα διαβήματα και εκκλήσεις του πνευματικού κόσμου και των βουλευτών.

Με τη ρύθμιση που προτείνεται από το σχέδιο, διασπάται η παρουσία των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη και ουσιαστικά απογυμνώνονται από τα περιουσιακά στοιχεία τους, αλλά διασφαλίζεται η ζωή τους καθώς και η λειτουργία του φυσικού τους κέντρου, της Ισραηλιτικής Κοινότητας.

Το ανυπόγραφο χειρόγραφο φέρει στο επάνω μέρος του πρώτου φύλλου το όνομα του διακεκριμένου δικηγόρου και προέδρου της Στοάς Μπενέ Μπεριθ, Γιομτώβ Γιακοέλ. Η προσωπικότητα του Γιομτώβ Γιακοέλ και η ηγετική δράση του τις παραμονές της εβραϊκής γενοκτονίας διαγράφονται στα απομνημονεύματά του. Ο Γιακοέλ, επί εικοσαετία νομικός σύμβουλος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, υπήρξε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής, που συστάθηκε κατά την έναρξη της γερμανικής κατοχής. Με αυτή την ιδιότητα βρισκόταν σε επαφή με τον Ι. Λούβαρη. Στα ημιτελή απομνημονεύματά του, τα οποία δεν ολοκλήρωσε λόγω της σύλληψής του (δημοσιευμένα σε 23 συνέχειες στην εφημερίδα *Εβραϊκή Εστία των Αθηνών*, από 26 Μαΐου 1950 έως 15 Φεβρουαρίου 1952), αναφέρεται σε διαβήματά του προς τον Ι. Λούβαρη, από τον οποίο ζητούσε να μεσολαβήσει στον Κ. Λογοθετόπουλο για τη διάσωση των Εβραίων. Ο Γιομτώβ Γιακοέλ διέφυγε στην Αθήνα, όπου και συνελήφθη. Πέθανε στο Άουσβιτς.

Το σχέδιο, λιτό και συνοπτικό, έχει γραφτεί κάτω από την πίεση του χρόνου και παρουσιάζει την αξιοπρέπεια του αδυνάτου και την αγωνιστικότητα του οξυδερκούς πολιτικού την παραμονή μιας γενοκτονίας.

Σχέδιο

Ρυθμίσεως Εβραϊκού Προβλήματος Θεσσαλονίκης

Α. Πολιτικόν μέρος

I. Εκτοπισμός εις Πολωνίαν κατοίκων Εβραϊκών Συνοικισμών Δυτικής Πλευράς της πόλεως και των πέριξ (Βαρώνου Χιρς – Αγ. Παρασκευής – Ρέζη Bey – [...] δάρι – Νεαπόλεως κλπ). Ατομα περίπου 15.000.

II. Χρησιμοποίησις δια στρατιωτικές ανάγκας των εργατών

των Εβραϊκών Συναγωγών Ανατολικής Πλευράς της πόλεως (Συναγωγικός 151, Νο6 & Καλαμαριά). Άτομα περίπου 12.000. Παραμονή των οικογενειών των εν Θεσσαλονίκη.

III. Εκτοπισμός εις νήσους Ιταλοκρατούμενας (Σκιάθον, Σκόπελον, Εύβοιαν, Σύρον κλπ) ή εις Πελοπόννησον των Εβραίων κατοίκων των δυο κεντρικών Γκέττο (Συγγρού-Εξοχών) υπό την υπεύθυνον επιτήρησιν των Ελλήν. Αρχών. Άτομα περίπου 16.000-17.000.

IV. Εις τους εκτοπιζομένους εντός της Ελλάδος να επιτραπή η μεταφορά χρημάτων και πολυτίμων αντικειμένων (κοσμημάτων κλπ) ως και ειδών επενδύσεως μόνον μέχρι βάρους 30 κιλών κατ' άτομον.

V. Ανάθεσις εις την Ισραήλ. Κοινότητα Θεσ/νίκης, υπό την εποπτείαν της Στρατ. Διοικήσεως Θεσ/νίκης-Αιγαίου,

α) της οργανώσεως της προσλήψεως των Εβραίων εργατών δια τα έργα του Στρατού Κατοχής.

τα μεγάλα καταστήματα και ένα μήνα δια τα μικρά.

II. Εκ του προϊόντος της εκκαθαρίσεως θα πληρωθώσι πρώτον αι δαπάναι αυτής. Το καθαρόν υπόλοιπον θα διατεθή ως ακολούθως:

α) Εν τρίτον δια το Ελληνικόν Δημόσιον (δια τας δαπάνας περιθάλψεως προσφύγων Θράκης και Μακεδονίας)

β) Εν τρίτον δια την Ισραήλ. Κοινότητα και υπέρ του φιλανθρωπικού έργου αυτής και

γ) Εν τρίτον δια τον ιδιοκτήτην της εμπορικής επιχειρήσεως και το υπαλληλικόν του προσωπικόν.

III. Τα εμπορικά καταστήματα των Ισραηλιτών, μετά την λήξιν της εκκαθαρίσεως, θα παραχωρηθώσι εις Έλληνας πρόσφυγας Μακεδονίας και Θράκης, προς εμπορική των αποκατάστασιν.

IV. Αι κατοικίαι των εκτοπιζομένων Εβραίων μετά των επίπλων των θα παραχωρηθώσι ωσαύτως εις τους Έλληνας πρόσφυγας.

V. Η ακίνητος και κινητή περιουσία της Ισραήλ. Κοινότητος

β) της οργανώσεως της μεταφοράς των Ισραηλιτών εκ των κεντρικών Γκέττο εις Παλαιάν Ελλάδα.

VI. Προς τούτο να συσταθή αμέσως εις την Ισραηλιτικήν Κοινότητα Γραφείον Εργατικής Εξυπηρετήσεως Αρχών Κατοχής, το οποίον θα λειτουργή υπό την επίβλεψιν της Στρατ. Διοικήσεως Θεσ/νίκης-Αιγαίου. Αφ' ετέρου να μεταβή πάραυτα εις Αθήνας ειδική αποστολή προς συνεννόησιν μετά της Ελλήν. Κυβερνήσεως και καθορισμόν των λεπτομερειών της εφαρμογής του Σχεδίου εγκαταστάσεως των Εβραίων εις τα κέντρα της Παλαιάς Ελλάδος.

VII. Επί σκοπώ υποβολής του παρόντος σχεδίου προς έγκρισιν υπό των Κεντρικών Γερμανικών Αρχών και διεξαγωγής των σχετικών συνεννοήσεων μετά της Ελλήν. Κυβερνήσεως, να χορηγηθή 15ήμερος αναστολή παντός ανθεβραϊκού μέτρου εκ μέρους της Ειδικής Γερμανικής Αστυνομίας.

B. Οικονομικόν μέρος

I. Τα εμπορικά κεφάλαια των Ισραηλιτών (εμπορεύματα, μηχανήματα, εγκαταστάσεις κλπ) θα τεθώσι υπό ομαδικήν εκκαθάρισιν εκ μέρους των διορισθέντων διαχειριστών και βάσει της γενομένης απογραφής. Η εκκαθάρισις θα διαρκέση το πολύ τρεις μήνας δια

Θεσ/νίκης θα εξακολουθήση εξυπηρετούσα τους φιλανθρωπικούς και άλλους σκοπούς αυτής. Προς τούτο ωρισμένος αριθμός κοινοτικών επιτροπών καί κοινοτικών υπαλλήλων θα εξαιρεθί του εκτοπισμού και θα χρησιμοποιηθί δια την διοίκησιν του κοινοτικού οργανισμού και την διαχείρισιν της περιουσίας αυτού.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για το διάβημα αυτό, όπως και για τα ανεπιτυχή διαβήματα των δι'ιγόνρων Δημ. Σπηλιάκου, Δημ. Δίγρια και του καθηγ. Βιζουκιάδη προς τον γενικό διοικητή Μακεδονίας, Σμιανιάδη, βλ. Μιχαήλ Μόλχο και Ιωσήφ Νεχαμά, *In Memoriam*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 138-141.
2. Κ. Λογοθετόπουλος, *Ιδού η αλήθεια*, Αθήνα 1948, σ. 97.
3. Στο ίδιο, σ. 101.
4. Βλ. Ηλίας Βενέζης, *Αρχιεπίσκοπος Λαμασκηός*, Αθήνα 1952, σ. 266-268. Δεν γνωρίζουμε να έγινε παρόμοια έκκληση, έστω και καθυστερημένη, στη Θεσσαλονίκη.
5. Για τη διάσωση των Εβραίων της Βουλγαρίας βλ. Frederick Charney, *The Bulgarian Jews and the Final Solution, 1940-1944*, University of Pittsburg Press, 1972.